

ZAŁĄCZNIK 6. OPIS SPOSOBU UWZGLĘDNIENIA CELÓW PRZEKROJOWYCH, W TYM SZCZEGÓŁOWYCH WYMAGAŃ W ART. 8 UST. 1 LIT. C) PPKT (V)

Program stanowić będzie wkład w realizację celów przekrojowych w zakresie innowacyjności, środowiska oraz łagodzenia zmiany klimatu i przystosowania się do niej.

Środowisko i klimat to dwa silnie powiązane ze sobą cele przekrojowe polityki rozwoju obszarów wiejskich, uwzględnione jednocześnie jako priorytety UE: *4. Odtwarzanie, ochrona i wzbogacanie ekosystemów powiązanych z rolnictwem i leśnictwem* oraz *5. Wspieranie efektywnego gospodarowania zasobami i przechodzenia na gospodarkę niskoemisyjną i odporną na zmianę klimatu w sektorach rolnym, spożywczym i leśnym*. Działania i poddziałania zaprogramowane pod tymi priorytetami mają przełożenie na realizację zarówno celów środowiskowych jak i klimatycznych. Jednocześnie, szereg działań nakierowanych na realizację pozostałych priorytetów określonych dla II filara WPR będzie także przyczyniać się do poprawy ochrony środowiska, przeciwdziałania zmianom klimatu i adaptacji do tych zmian.

Działania zaprojektowane jako instrumenty realizujące priorytet *4. Odtwarzanie, ochrona i wzbogacanie ekosystemów powiązanych z rolnictwem i leśnictwem* mają jednocześnie wpływ na realizację priorytetu 5. I tak:

Działanie rolnośrodowiskowo-klimatyczne realizowane jest przez szereg różnych pakietów (typów operacji), zróżnicowanych co do zasad udzielania pomocy. Poprzez wsparcie odpowiednich praktyk, takich jak: optymalizacja nawożenia (np. plany nawozowe, międzyplony) utrzymanie trwałych użytków zielonych, promowanie ekstensywnego sposobu użytkowania łąk i pastwisk, a także utrzymania właściwego poziomu próchnicy w glebach, działanie to przyczyni się do zachowania różnorodności biologicznej, ochrony gleb i wód, stanowiąc też ważny instrument sekwestracji węgla w glebie i ograniczania emisji gazów cieplarnianych (mitygacja) i adaptacji do zmian klimatu w rolnictwie.

Działanie *Rolnictwo ekologiczne*, propaguje działania nakierowane na rozwój praktyk rolniczych przyjaznych środowisku i wpływa na zrównoważone użytkowanie gleb i ochronę wód.

Działanie *Płatności dla obszarów z ograniczeniami naturalnymi lub innymi szczególnymi ograniczeniami* w pełni wpisuje się w realizację priorytetów 4 i 5. Przeciwdziała marginalizacji i wypadaniu gruntów z produkcji rolnej przez co wpływa korzystnie zarówno na:

- (i) zachowanie różnorodności biologicznej (w Polsce ok. 80% obszarów Natura 2000 i 72%

trwałych użytków zielonych znajduje się w granicach obszarów ONW), jak i (ii) adaptację do zachodzących zmian klimatycznych.

Działanie Dobrostan zwierząt realizuje cel przekrojowy środowisko poprzez wymóg stosowania wypasu. Wypas konieczny jest dla zachowania otwartych terenów i ich różnorodności biologicznej. Wypas zwierząt jest również istotny dla wzrostu biomasy, urozmaicenia i wzbogacenia składu gatunkowego oraz odtwarzania zbiorowisk roślinnych.

W ramach działania *Inwestycje w środki trwałe* realizowane będą dwa instrumenty wspierające podejmowanie przez gospodarstwa rolne operacji związanych z bezpośrednio z celami środowiskowymi, a zarazem klimatycznymi.

Jako element realizacji celu szczegółowego *4a. Odtwarzanie, ochrona i wzbogacanie różnorodności biologicznej, w tym na obszarach Natura 2000 i obszarach z ograniczeniami naturalnymi lub innymi szczególnymi ograniczeniami, oraz rolnictwa o wysokiej wartości przyrodniczej, a także stanu europejskich krajobrazów* przewidziano schemat wsparcia (type of operation), przeznaczony dla gospodarstw rolnych położonych na obszarach Natura 2000. Pomoc przeznaczona jest na inwestycje związane z gospodarowaniem na trwałych użytkach zielonych w sposób zapewniających ich właściwe utrzymanie z punktu widzenia potrzeby zachowania siedlisk przyrodniczych i populacji gatunków. Dodatkowo, omawiane wsparcie inwestycyjne, poprzez swój wpływ na zachowanie seminaturalnych użytków zielonych, korzystnie wpływa na gospodarkę wodną (naturalna retencja wody) i zwiększenie retencjonowania węgla w glebie, a więc stanowi pośrednio czynnik adaptacji do zmian klimatu i przeciwdziałania tym zmianom.

Kolejny z planowanych typów operacji inwestycyjnych w gospodarstwach rolnych to wsparcie inwestycyjne dla gospodarstw położonych na obszarach szczególnie narażonych na zanieczyszczenie azotanami pochodzenia rolniczego (OSN), programowane pod celem szczegółowym *4b. Poprawa gospodarki wodnej, w tym nawożenia i stosowania pestycydów*. Instrument ten ułatwi gospodarstwom rolnym położonym na OSN dokonanie dostosowań do nowo wprowadzonych standardów w zakresie gospodarowania nawozami naturalnymi. Realizacja tego działania, poza środowiskowym, ma jednocześnie wymiar proklimatyczny - wpływa na jakość powietrza, wody i gleby.

Zalesienia, projektowane pod celem szczegółowym *5e. Promowanie ochrony pochłaniaczy dwutlenku węgla oraz pochłaniania dwutlenku węgla w rolnictwie i leśnictwie* jako instrument wpływający na wzrost sekwestracji dwutlenku węgla, realizują także inne cele klimatyczne i środowiskowe. Tworzone w ramach tego działania obszary leśne mają wpływ

na retencjonowanie wody, ograniczenie erozji i kształtowanie mikroklimatu, a jednocześnie sprzyjają różnorodności biologicznej i zróżnicowaniu krajobrazu, co wpisuje się w realizację celu 4. *Odtwarzanie, ochrona i wzbogacanie ekosystemów powiązanych z rolnictwem i leśnictwem*. Podkreślenia wymaga również rola zalesień w tworzeniu korytarzy ekologicznych.

Wszystkie działania priorytetu 1. *Wspieranie transferu wiedzy i innowacji w rolnictwie, leśnictwie i na obszarach wiejskich* częściowo (pośrednio lub bezpośrednio) realizują cele środowiskowe i klimatyczne. Część operacji z zakresu działania *Transfer wiedzy i działalność informacyjna* poświęcona będzie tematyce związanej z ochroną środowiska, uwzględniając jednocześnie pośrednio kwestie związane z klimatem. Tematyka zmian klimatu w sposób naturalny będzie elementem tych szkoleń, które dotyczyć będą celu szczegółowego 3b. *Wspieranie zapobiegania ryzyku i zarządzaniu ryzykiem w gospodarstwach*. Także w różnego rodzaju operacjach z zakresu transferu wiedzy, realizowanych w związku z celem szczegółowym 2a. *Poprawa wyników gospodarczych wszystkich gospodarstw oraz ułatwianie restrukturyzacji i modernizacji gospodarstw, szczególnie z myślą o zwiększeniu uczestnictwa w rynku i zorientowania na rynek, a także zróżnicowania produkcji rolnej* istotnym elementem będą kwestie środowiskowe i klimatyczne, planowanie rozwoju gospodarstw pod kątem poprawy ich wyników ekonomicznych musi bowiem uwzględniać wyzwania związane z ochroną środowiska i klimatu (wraz z adaptacją).

Powyższe stwierdzenia dotyczą również działania *Usługi doradcze, usługi z zakresu zarządzania gospodarstwem i usługi z zakresu zastępstw*. Zaprogramowano je jako instrument realizacji celu szczegółowego 2a, jednak pomoc doradcza na rzecz gospodarstw, jak i doskonalenie wiedzy doradców zawsze musi zawierać w swym zakresie szeroko rozumiane kwestie środowiskowo-klimatyczne.

Działanie *Współpraca*, ukierunkowane na wsparcie tworzenia i funkcjonowania grup EPI, może obejmować swoim zakresem wspólne projekty w zakresie łagodzenia zmian klimatu lub adaptacji do nich, a więc wpisuje się w cel przekrojowy związany z klimatem.

W zakres priorytetu 2. *Zwiększanie rentowności gospodarstw i konkurencyjności wszystkich rodzajów rolnictwa we wszystkich regionach oraz promowanie innowacyjnych technologii w gospodarstwach i zrównoważonego zarządzania lasami* wchodzi kilka różnych działań adresowanych do różnych typów gospodarstw, generalnie prowadzących do poprawy funkcjonowania tych gospodarstw w aspekcie ekonomicznym. Są to: *Modernizacja gospodarstw rolnych, Premie dla młodych rolników i Restrukturyzacja małych gospodarstw*.

Trzeba jednak zauważyć, że jakkolwiek wspierane operacje, w każdym przypadku, podyktowane będą dążeniem do lepszych wyników gospodarczych, to elementem tych operacji lub ich dodatkowym efektem może być realizacja celów środowiskowych lub klimatycznych. Dotyczy to takich przypadków, gdy wynik ekonomiczny bazuje na: racjonalizacji wykorzystania zasobów (np. wody, energii), zastosowaniu nowych technologii produkcji, zmianach w organizacji produkcji i sprzedaży zmniejszających presję na środowisko i klimat, wyborze kierunku działalności z uwzględnieniem warunków środowiskowych i klimatycznych. Powyższe uwagi odnoszą się też do podziałania *Rozwój przedsiębiorczości – rozwój usług rolniczych*, które poprzez umożliwienie rolnikom korzystania z usług opartych na nowoczesnych technologiach może mieć wpływ na ochronę środowiska, adaptację do zmian klimatu i przeciwdziałanie tym zmianom. Podkreślenia wymaga, że wśród kryteriów wyboru projektów w ramach wymienionych wyżej działań (za wyjątkiem wsparcia na rzecz młodych rolników) uwzględniono aspekty środowiskowe i klimatyczne .

Wsparcie sektora przetwórstwa i marketingu produktów rolnych w ramach działania *Inwestycje w środki trwałe* zaprogramowano jako instrument realizacji celu szczegółowego *3a. Poprawa konkurencyjności producentów rolnych poprzez lepsze ich zintegrowanie z łańcuchem rolno-spożywczym poprzez systemy jakości, dodawanie wartości do produktów rolnych, promocję na rynkach lokalnych i krótkie cykle dostaw, grupy i organizacje producentów oraz organizacje międzybranżowe*. Szeroki zakres inwestycji, jakie mogą być realizowane w ramach tego działania, obejmuje m.in. urządzenia lub infrastrukturę związaną z ochroną środowiska. Operacje realizowane w ramach tego poddziałania mogą potencjalnie uwzględniać zastosowanie nowych technologii o wymiarze proklimatycznym i prośrodowiskowym (zmniejszenie emisji, oszczędność wody, energii, wykorzystanie OZE itp.).

Jako potencjalny dodatkowy efekt inwestycji w targowiska (zaplanowanych jako element działania *Podstawowe usługi i odnowa miejscowości na obszarach wiejskich*) można wskazać ograniczenie transportu produktów rolnych na duże odległości, co ma przełożenie na klimat i środowisko.

Działania *Tworzenie grup i organizacji producentów i Systemy jakości produktów rolnych i środków spożywczych* uwzględniają wsparcie dla rolnictwa ekologicznego, a więc przyczyniają się do jego rozwoju i w ten sposób pośrednio pozytywnie wpływają zarówno na środowisko, jak i klimat. Ponadto, w przypadku działania *Systemy jakości produktów*

rolnych i środków spożywczych wprowadzone zostały w tym zakresie preferencje w kryteriach wyboru operacji.

Działanie *Przywracanie potencjału produkcji rolnej zniszczonego w wyniku klęsk żywiołowych*

i katastrof oraz wprowadzanie odpowiednich środków zapobiegawczych zaprogramowane jako instrument realizacji celu szczegółowego 3b. *Wspieranie zapobiegania ryzyku i zarządzaniu ryzykiem w gospodarstwach* służy adaptacji do zmian klimatu i niwelowania skutków tych zmian.

Wsparcie przedsiębiorczości w ramach poddziałania *Premie na rozpoczęcie działalności pozarolniczej* stanowi instrument realizacji celu szczegółowego 6a. *Ułatwianie różnicowania działalności, zakładania i rozwoju małych przedsiębiorstw, a także tworzenia miejsc pracy.* Niektóre operacje w zakresie działalności pozarolniczej mogą bezpośrednio lub pośrednio realizować cele przekrojowe z zakresu środowiska lub klimatu – dotyczy to takich przypadków, gdy rodzaj rozpoczynanej w ramach operacji działalności, sposób organizacji lub stosowana technologia, ma bezpośredni związek (przełożenie) na ochronę środowiska.

Działanie *Podstawowe usługi i odnowa miejscowości na obszarach wiejskich* wśród różnych typów inwestycji obejmuje m.in. infrastrukturę wodno-ściekową, w tym sieci kanalizacyjne wraz z oczyszczalniami ścieków oraz przydomowe oczyszczalnie ścieków. Tym samym działanie to znacząco przyczynia się do ochrony środowiska i klimatu.

W przypadku LEADER należy zwrócić uwagę, że społeczności lokalne są w najwyższym stopniu zainteresowane zrównoważonym rozwojem i przeciwdziałaniem pogorszeniu stanu środowiska, którego jakość w sposób istotny wpływa na warunki życia i potencjał rozwoju danego obszaru. Ponadto, w ramach działalności szkoleniowej, będą mogły być realizowane operacje z zakresu podnoszenia świadomości czy promowania postaw prośrodowiskowych i proklimatycznych.

Przedstawione wyżej informacje wskazują, iż program w szerokim zakresie realizuje cele środowiskowe i klimatyczne, zarówno poprzez szereg działań bezpośrednio ukierunkowanych na te cele, jak i instrumentów, których efektem dodatkowym jest pozytywny wpływ na środowisko lub klimat. Wzmocnieniu tego efektu służyć będzie zastosowanie, w ramach niektórych działań, kryteriów wyboru premiujących operacje uwzględniające (poprzez swój zakres) aspekty środowiskowo-klimatyczne.

Trzecim z celów przekrojowych unijnej polityki rozwoju obszarów wiejskich jest innowacyjność.

Cel ten realizowany jest w PROW w sposób najbardziej bezpośredni przez działanie *Współpraca*. Zostało ono w całości przeznaczone na wsparcie tworzenia grup EPI i realizacji przez te grupy projektów związanych z innowacjami w zakresie: nowych produktów, praktyk i technologii w sektorze rolnym, spożywczym i leśnym oraz adaptacji do zmian klimatu i ich łagodzenia. Grupy EPI będą również zajmowały się upowszechnianiem wyników zrealizowanych projektów. Podkreślić należy, że wymiar innowacyjny tego działania polega także na stymulowaniu tworzenia nowego rodzaju partnerstw skupiających różne podmioty: rolników, przedsiębiorców, naukowców, doradców co sprzyja wytworzeniu się trwałych powiązań między nimi, a w dalszej perspektywie może zwiększyć potencjał innowacyjny sektora.

Pozostałe działania priorytetu 1, tj. *Transfer wiedzy i działalność informacyjna* oraz *Usługi doradcze, usługi z zakresu zarządzania gospodarstwem oraz usługi z zakresu zastępstw* są instrumentami przekazywania do praktyki najnowszej wiedzy, dotyczącej różnych aspektów funkcjonowania nowoczesnego rolnictwa i leśnictwa. W związku z tym działania te wpisują się w cel przekrojowy jakim jest innowacyjność. Warto podkreślić, że w zakres działania *Usługi doradcze...* wchodzi szkolenia dla doradców, pozwalające im na poszerzenie posiadanej wiedzy i przekazywanie odbiorcom – rolnikom i posiadaczom lasów, informacji mających walor aktualności.

Działania i poddziałania zaprogramowane w ramach priorytetu 2. *Zwiększanie rentowności gospodarstw i konkurencyjności wszystkich rodzajów rolnictwa we wszystkich regionach oraz promowanie innowacyjnych technologii w gospodarstwach i zrównoważonego zarządzania lasami*, tj.: *Modernizacja gospodarstw rolnych, Premie dla młodych rolników, Restrukturyzacja małych gospodarstw*, będą czynnikiem postępu technicznego, technologicznego i organizacyjnego w sektorze rolnictwa. Poprzez wsparcie różnego rodzaju operacji prowadzących do przekształceń gospodarstw rolnych i zmierzających do poprawy ich konkurencyjności, działania te sprzyjać będą wprowadzaniu nowych kierunków produkcji oraz transferowi do praktyki gospodarczej nowych metod produkcji. Czynnikiem wzmacniającym innowacyjność sektora będzie ułatwienie podejmowania działalności rolniczej przez dobrze wykształconych, młodych rolników, skłonnych do dokonywania zmian w przejmowanych gospodarstwach. Wśród rozwiązań natury wdrożeniowej stymulujących innowacyjność, przewidzianych w związku z wdrażaniem tej grupy działań, należy zaznaczyć

stymulowanie (poprzez kryteria wyboru) realizacji projektów grupowych lub współpracy między producentami.

Poddziałanie *Rozwój przedsiębiorczości – rozwój usług rolniczych* posiada potencjał innowacyjny, gdyż dzięki niemu rolnicy będą mogli korzystać z usług wykonywanych nowoczesnym sprzętem, którego zakup przez te gospodarstwa byłby nieopłacalny lub niemożliwy. Tym samym gospodarstwa te będą mogły stosować nowoczesne metody produkcji.

Także projektowane pod celem szczegółowym 2a, poddziałanie *Płatności dla rolników przekazujących małe gospodarstwa* ma pośredni wpływ na innowacje: gospodarstwa przejmujące ziemię, relatywnie większe, będą bardziej skłonne do wdrażania nowości i rozwiązań innowacyjnych niż gospodarstwa małe oparte na tradycyjnych, ekstensywnych metodach prowadzenia produkcji rolnej.

Scalanie gruntów, realizowane w ramach priorytetu 2 wpływa pośrednio na innowacyjność gospodarstw, gdyż zmiana rozłogu gruntów umożliwia gospodarstwom zmiany w technologii produkcji.

W cel przekrojowy jakim jest innowacyjność wpisują się również działania zaprojektowane w ramach celu szczegółowego 3a. W ramach poddziałania *Przetwórstwo i marketing produktów rolnych* wprowadzane będą do praktyki gospodarczej nowe produkty, technologie, instrumenty marketingu lub organizacji i zarządzania, co stanowi o jego potencjale innowacyjnym.

Działanie *Tworzenie grup i organizacji producentów*, wspierające tworzenie nowych grup może przyczyniać się do zwiększenia innowacyjności sektora rolnego, gdyż formuła wspólnej sprzedaży produktów może stymulować rolników do wprowadzania nowych rozwiązań w zakresie organizacji i technologii produkcji.

Działanie *Systemy jakości produktów rolnych i środków spożywczych* sprzyja rozwojowi produkcji o ponadstandardowej jakości – a więc mającej znamiona produktu innowacyjnego. Taka produkcja wymaga nowych rozwiązań technologicznych, organizacyjnych i marketingowych.

Działanie rolnośrodowiskowo-klimatyczne oraz działanie *Rolnictwo ekologiczne*, realizowane w ramach priorytetu 4 wpisują się w cel przekrojowy, jakim jest innowacyjność, m.in. poprzez promowanie sposobów optymalizacji działalności rolniczej pod kątem zarówno tradycyjnych (produkcyjnych) jak i środowiskowych funkcji gospodarstw. Służą temu plany

działalności rolnośrodowiskowe/ekologicznej oraz dokumentacja przyrodnicza wymagające ścisłej współpracy rolników z doradcami rolnośrodowiskowymi i ekspertami przyrodniczymi. Sporządzany na 5 lat plan jest dokumentem obowiązkowym dla wszystkich rolników przystępujących do realizacji Działania rolnośrodowiskowo-klimatycznego i działania Rolnictwo ekologiczne. Plan jest dokumentem, który jest tworzony dla każdego gospodarstwa indywidualnie, co oznacza, że zawiera informacje dopasowane do potrzeb danego gospodarstwa. Z kolei dokumentacja przyrodnicza jest jednym z głównych wymogów niezbędnych do realizacji pakietów przyrodniczych Działania rolnośrodowiskowo-klimatycznego. Dokumentacja zawiera, w zależności od przedmiotu ochrony, szczegółową charakterystykę siedliska przyrodniczego/siedliska lęgowego ptaków. Dokument ten dopasowywany jest do indywidualnych cech danego siedliska, jest sporządzony na podstawie inwentaryzacji terenowej. W przypadku istnienia planów zadań ochronnych/planów ochrony, ekspertyza ma jedynie charakter uzupełniający i doprecyzowujący wymogi.

Zastosowanie ponadstandardowych wymogów w zakresie dobrostanu zwierząt w działaniu Dobrostan zwierząt, wymaga zastosowania innowacyjnych rozwiązań w skali gospodarstw beneficjentów.

Poddziałanie *Premie na rozpoczęcie działalności pozarolniczej*, mające na celu podejmowanie przez rolnika działalności pozarolniczej (cel szczegółowy *6a. Ułatwianie różnicowania działalności, zakładania i rozwoju małych przedsiębiorstw, a także tworzenia miejsc pracy*) stymuluje podejmowanie przez rolników działalności w innych sektorach gospodarki, w związku z czym, z perspektywy beneficjenta, ma ono charakter innowacyjny. Należy się spodziewać, że część beneficjentów działania, poszukując pola nowej działalności, jej metod i organizacji, będzie wybierać rozwiązania nowoczesne, niestandardowe, o innowacyjnym charakterze.

O innowacyjnym charakterze realizowanych działań można również mówić w przypadku inwestycji w infrastrukturę realizowanych w ramach działania *Podstawowe usługi i odnowa miejscowości na obszarach wiejskich*. Chociaż same w sobie nie mają one zawsze innowacyjnego charakteru, to warunkują jednak dalszy rozwój i sprzyjają, w oparciu o powstającą w ich wyniku infrastrukturę, dalszemu rozwojowi społeczno-gospodarczemu, w tym rozwiązaniom innowacyjnym.

W odniesieniu do LEADER, należy zwrócić uwagę, że pozostawienie szerokich możliwości co do sposobu ukształtowania LSR pozwala na ich dostosowanie do warunków lokalnych,

a jednocześnie sprzyja innowacyjnemu podejściu do problematyki rozwoju lokalnego. Beneficjenci mogą realizować operacje niezdefiniowane ogólnie, lecz wykorzystujące pomysły ściśle powiązane ze specyfiką danego obszaru. Promowanie rozwiązań innowacyjnych, może mieć również miejsce w trakcie szkoleń realizowanych w ramach LEADER.